

Anotácie

Všeobecné / general

RAPOŠOVÁ, Mária. *Životná odysea Martina Kukučína*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2022, 166 s. ISBN 978-80-8149-154-2.

Slovenská národná knižnica vydala roku 2020 dlho očakávanú monografiu pracovníčky Literárneho múzea SNK Márie Rapošovej s názvom *Životná odysea Martina Kukučína*. V roku 2022 sa práca pre mimoriadne veľký záujem čitateľskej verejnosti dočkala už svojho druhého vydania. Publikácia *Životná odysea Martina Kukučína* je prvou z dvojice monografií, ktorými Literárne múzeum SNK symbolicky zavŕšilo oslavy 160. výročia narodenia Martina Kukučína, ktoré sme si pripomínali 17. mája 2020.

Mária Rapošová rozdelila 166 strán textu publikácie do 20 kapitol. V prvej z nich, ktorá nesie názov *Majster slovenskej prózy* (s. 15 - 18), autorka upozorňuje, že hoci si „každý kultúrny Slovák“ myslí, že o Martinovi Kukučínovi toho vie dosť, nie je to pravda. Stále ho nepoznáme dostatočne. Množstvo „tajomstiev“ stále ukrýva tak jeho osobný či pracovný život, ako aj jeho bohatá literárna tvorba. V druhej kapitole, nazvanej *O pseudonymy* (s. 19 - 27), sa Mária Rapošová venuje problému používania nesprávnej podoby spisovateľovho pseudonymu. Ako upozorňuje, Matej Bencúr si svoje umelecké meno písal vždy s krátkym „i“, teda v podobe Martin Kukučín a nie ako je to zaužívané dnes - Martin Kukučín. Vysvetľuje, kedy a ako došlo k zmene podoby umeleckého mena spisovateľa a prečo túto zmenu akceptoval. *Osud nemajetného* (s. 28 - 38) je názov v poradí tretej kapitoly, v ktorej autorka čitateľom približuje detstvo a štúdiá Martina Kukučína, pôsobenie na poste učiteľa a kantora v rodnej Jasenovej, univerzitné štúdiá v Prahe, ale i jeho finančné problémy,

ktoré ho, žiaľ, sprevádzali prakticky po celý život. Štvrtá kapitola, pomenovaná *Na tri roky odišiel do Dalmácie „štelovať“ financie* (s. 38 - 51), približuje, prečo sa Martin Kukučín po skončení štúdia medicíny rozhodol odísť na chorvátsky ostrov Brač a zaujať miesto obecného lekára v obci Selce, ako vyzeral jeho každodenný život v Selciach a prečo sa napokon roku 1907 rozhodol vycestovať do juhoamerického Chile. V piatej kapitole, nazvanej *V Amerike mu neuznali diplom* (s. 52 - 63), Mária Rapošová popisuje nečakaný problém, s ktorým sa Martin Kukučín po svojom príchode do Južnej Ameriky musel vysporiadať - neuznanie jeho lekárskeho diplomu. Následne približuje jeho pôsobenie na poste mestského lekára v Punta Arenas, jeho mimoriadnu angažovanosť na poli spolkového života, osvetu a kultúry, ale aj jeho veľké peripetie v podnikaní. Šiesta kapitola, pomenovaná *Vkladná knižka Martina Kukučína* (s. 64 - 69), sa venuje osudom „podivnej“ vkladnej knižky vedenej na meno Martin Kukučín, ktorú spisovateľ nikdy nedržal v rukách, nikdy na ňu nič nevlozil, nikdy z nej nič nevybral, no kapitál, ktorý bol na nej uložený, sa neustále hýbal a napokon sa za dosiaľ neznámych okolností takmer celý aj minul. V siedmej kapitole s názvom *Túžba po domove* (s. 70 - 80) Mária Rapošová píše, že Martin Kukučín i v ďalekej cudzine neustále sníval o návrate domov. Ako uvádza, zamýšľal tak urobiť už pred rokom 1914, jeho plány však zmarilo vypuknutie prvej svetovej vojny. Ďalej vysvetľuje, prečo po jej skončení ešte štyri roky otáľal s návratom do Európy a v samom závere kapitoly približuje aj to, ako sa obyvatelia Punta Arenas lúčili so svojim milovaným doktorom. Ôsma kapitola, pomenovaná *Opäť v Európe* (s. 81 - 84), opisuje cestu Martina Kukučína z Punta Arenas do Buenos Aires, plavbu cez Atlantik a príchod do prístavu Bordeaux, návštevu Paríža, privítanie v Chebe a jeho pobyt v Prahe. V deviatej kapitole s názvom *Na Slovensku* (s. 85 - 99) sa zas možno dočítať o Kukučínových návštevách Bratislavy, Martina, Dolného Kubína a jeho rodnej Jasenovej. Desiatu kapitola, *„Financiálna katastrofa“* (s. 100 - 106), čitateľom približuje,

ako vyzeral život Martina Kukučina po návrate do vlasti. Mária Rapošová vysvetľuje, prečo odmietol lukratívne pracovné ponuky, ktoré dostal od ministra zdravotníctva Vavra Šrobára i od prezidenta Masaryka a prečo sa napokon rozhodol pre návrat do Chorvátska. V jedenástej kapitole, nazvanej *Pocit straty vlasti* (s. 107 - 112), sa autorka znova vracia k tomu, čo Martina Kukučina najviac trápilo po návrate domov a prečo sa nedokázal prispôbiť novej spoločenskej situácii. Dvanásta kapitola, pomenovaná *Cesty po Chorvátsku i po Slovensku* (s. 113 - 118), približuje, ako vyzeral spisovateľov život v Chorvátsku, prečo sa pravidelne vracal na Slovensko a ktoré miesta tu rád navštevoval. Trinásta kapitola s názvom *Cestovanie bez konca* (s. 119 - 121) vysvetľuje, prečo musel Martin Kukučín v roku 1925 znova vycestovať do Južnej Ameriky a prečo mu počas plavby cez Atlantik šlo o život. V úvode štrnásťtej kapitoly, nazvanej *Pád do depresii* (s. 122 - 138), sa Mária Rapošová venuje zdravotným problémom spisovateľovej manželky a tomu, ako jej ochorenie ovplyvňovalo ďalší život manželov. V druhej časti kapitoly sa znova vracia k Martinovi Kukučínovi a opisuje zdravotné problémy, ktoré ho v posledných rokoch trápili, ako vyzerali jeho posledné dni na tomto svete, čo bolo príčinou jeho úmrtia, ale i to, ako na informáciu o nečakannej smrti spisovateľa zareagovalo Slovensko. Pätnásta kapitola má názov *Pohreb v Chorvátsku a prevoz na Slovensko* (s. 139 - 149). Ako už napovedaná názov, autorka v nej popisuje pohreb Martina Kukučina v Záhrebe a prevoz jeho telesných ostatkov na Národný cintorín do Martina. Priebehu pohrebu na Národnom cintoríne v Martine je venovaná šesťnástá kapitola práce, pomenovaná *Pohreb v Martine* (s. 150 - 153). V sedemnásťtej kapitole s názvom *Prejav vďačnosti na Slovensku* (s. 154) autorka približuje, ako sa zrodila myšlienka, aby si ľudia spisovateľovu pamiatku miesto vencov uctili radšej venovaním peňazí na ušľachtilé ciele, a to, ako si ho uctili účastníci prvého festivalu Zväzu slovenských speváckych zborov. Ako na informáciu o Kukučínovej smrti reagovali v Južnej Amerike, ako si tam uctili

jeho pamiatku a čo ho tam dnes pripomína, sa možno dočítať v osemnásťtej kapitole, ktorú autorka pomenovala *Vďačnosť v Čile i Argentíne* (s. 155 - 158). Devätnásta kapitola práce nesie názov *Náhrobník* (s. 159 - 163) a Mária Rapošová v nej vysvetľuje, prečo na hrobe Martina Kukučina dlho absentoval náhrobník, približuje nerealizovaný návrh náhrobníka od Dušana Jurkoviča a napokon popisuje aj inštaláciu víťazného návrhu náhrobníka a pietnu slávnosť jeho osádzania. Posledná dvadsať kapitola, ktorá je pomenovaná *Dlhodobá absencia slovenského pomníka Martina Kukučina* (s. 164), prináša odpoveď na zásadnú otázku: Prečo na Slovensku dlho absentoval pomník Martina Kukučina?

Monografia *Životná odysea Martina Kukučina*, ktorá je výsledkom usilovného, viac než štvrtstoročie trvajúceho bádateľského úsilia Márie Rapošovej, nesleduje literárne dielo Martina Kukučina. Ako uvádza samotná autorka, zameriava sa na „*jeho život a charakter, lebo aj tie sa stali umeleckým dielom*“. Mária Rapošová sa pri tom snaží sústrediť svoju pozornosť najmä na také oblasti spisovateľovho života, ktorým sa doterajšia literatúra z rôznych dôvodov vyhýbala.

Lukáš Tkáč

MAGDOŠKO, Drahoslav (ed.). *Historik, archivár a univerzitný profesor Ferdinand Uličný '90*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach - Filozofická fakulta, 2024. 290 s. ISBN 978-80-574-0291-6.

Ferdinand Uličný nepochybne patrí medzi najčinorodejších a najznámejších slovenských historikov. Rodák z Ploština absolvoval vysokoškolské štúdium na Univerzite Komenského v Bratislave, následne pracoval v štátnych archívoch v Bratislave a v Prešove. Väčšinu aktívnej kariéry však absolvoval ako univerzitný pedagóg na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a na Prešovskej univerzite v Prešove. Zameriava sa najmä na dejiny osídlenia Slovenska do roku

1526. V roku 2023 dosiahol životné jubileum 90 rokov. V súvislosti s životným jubileom pripravila Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach konferenciu, ktorá sa uskutočnila dňa 11. mája 2023. Na konferencii odznali nielen slávnostné príhovory, ale aj vedecké príspevky o kariére jubilanta a o jeho prínosoch pre historický výskum. Tieto boli publikované v zborníku *Historik, archivár a univerzitný profesor Ferdinand Uličný 90.*

V rámci sekcie slávnostných príhovorov vstúpil jubilant Ferdinand Uličný, následne Peter Švorc, Martin Chmelík a Drahoslav Magdoško.

Sériu prednášok o pôsobení Ferdinanda Uličného v inštitúciách otvorila Miriama Filčáková príspevkom *Inštitucionalizácia historického výskumu na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach do začiatku normalizácie*. Všimla si pritom postupnú špecializáciu pracovísk na východnom Slovensku, zvlášť v Košiciach, s osobitným zreteľom na osobnosti pôsobiace na tomto pracovisku. Alena Mišíková je autorkou článku *Ferdinand Uličný a jeho pôsobenie v Štátnom archíve v Prešove*. V rokoch 1958 - 1961 tu Uličný pôsobil ako riaditeľ, pričom práve v tomto období vznikla publikácia sprievodca po archíve, ako aj niekoľko inventárov archívnych fondov. Uličný tu znovu pôsobil v období normalizácie, po jeho nútenom odchode z univerzitného prostredia. Peter Švorc je autorom príspevku *Návrat. Filozofická fakulta UPJŠ/PU v Prešove a Ferdinand Uličný v 90. rokoch 20. storočia*. Jubilant pôsobil na filozofickej fakulte v Prešove práve v čase, keď došlo k vyčleneniu prešovských pracovísk Univerzity Pavla Jozefa Šafárika a k vzniku samostatnej Prešovskej univerzity. Marcela Domenová v článku *Ferdinand Uličný a výučba archívnickva v Prešove (UPJŠ/PU v Prešove 1990 - 2003)* opisuje Uličného kariéru na filozofickej fakulte v Prešove, kde bol zakladateľom a garantom štúdia archívnickva. Sleduje zároveň aj personálne zloženie pracoviska v skúmanom období. Štefan Šutaj v príspevku *Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach: staré tradície - nové začiatky* charakterizuje vývoj katedry histórie v Košiciach, osobitne jej

formovanie, na ktorom sa zásadne podieľali Ferdinand Uličný a Ladislav Tajták. Prvý blok prednášok uzatvorila Miriama Balvirčáková vystúpením na tému *Cesta historika v dobe neslobody. K pôsobeniu Ferdinanda Uličného vo Východoslovenskej pobočke SHS v Košiciach*. Sumarizovala pritom činnosť jubilanta vo Východoslovenskej pobočke Slovenskej historickej spoločnosti v čase jej formovania a taktiež v nadchádzajúcom období normalizácie.

Ďalší blok, venovaný publikačnej činnosti a výskumným aktivitám Ferdinanda Uličného, otvoril Vladimír Segeš príspevkom s názvom *Prínos profesora Ferdinanda Uličného pre slovenské vojenské dejiny*. Sumarizoval pritom publikačnú činnosť priamo súvisiacu s vojenskou tematikou. Martin Pekár v článku *Výskum dejín miest na Slovensku po roku 1989* menoval príspevky jubilanta vo výskume konkrétnych sídiel, publikovaných najmä v monografiách miest. Mária Fedorčáková je autorkou príspevku *Historik Ferdinand Uličný a dejiny stredovekého Bardejova*, v ktorom vyzdvihla skutočnosť, že jubilant v minulosti zvýraznil viaceré problematiky z dejín mesta, ktoré si zaslúžia zvláštnu pozornosť. Pripomenula zároveň staršiu polemiku medzi Ferdinandom Uličným a Branislavom Varsikom o listine kráľa Bela IV. pre Bardejovských cisterciánov z roku 1247. Miroslav Nemeč predniesol prednášku na tému *Liptovský stredovek a raný novovek v historickej spisbe (do konca 20. storočia)*, v ktorej Uličného publikačnú činnosť zaradil do kontextu vývoja historiografie tohto regiónu. V článku *Pramene k výskumu stoličnej šľachty: dva ranonovoveké súpisy na príklade Abova Gabriel Szeghy* analyzoval dikálny (portálny) súpis z roku 1553 a súpis kúrií z roku 1690. Posledný príspevok konferencie s názvom *Výberová publikačná činnosť prof. PhDr. Ferdinanda Uličného, DrSc. do roku 2023* pripravila Marcela Domenová. Predovšetkým doplnila prehľad Uličného prác, publikovaný v roku 2004, o jeho novšie výskumy a diela.

Ferdinand Uličný zásadne ovplyvnil historický výskum aj historiografiu o slovenskom stredoveku a novoveku, preto je

vydanie tohto zborníka naozaj na mieste. Celoživotné dielo Ferdinanda Uličného je v ňom prehľadne zaradené do adekvátneho kontextu, preto môže napomôcť bádateľom, ktorí začínajú s výskumom stredoveku a raného novoveku v tých oblastiach, ktorých historiografiu Ferdinand Uličný v minulosti obohatil svojou tvorbou.

Tomáš Pastucha

TURČAN, Vladimír. *Antické okná zo Stupavy. Najstaršie svedectvo zemetrasenia na Slovensku*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2024, 70 s. ISBN 978-80-8060-566-7.

Slovenské národné múzeum vydalo v roku 2024 v rámci edície *Zamerané na predmet*, ktorá prezentuje výnimočné predmety zo zbierok Slovenského národného múzea v širšom dejinnom kontexte ich vzniku a použitia, 3. zväzok pod názvom *Antické okná zo Stupavy. Najstaršie svedectvo zemetrasenia na Slovensku*. Autorom anotovanej publikácie je dlhoročný odborný pracovník Slovenského národného múzea - Archeologického múzea v Bratislave, archeológ, kurátor, autor a spoluautor viacerých odborných publikácií, Vladimír Turčan.

Po obsahovej stránke sa publikácia člení na predslov, 12 kapitol, pričom dve kapitoly sú podrobnejšie členené na podkapitoly, záver a literatúru. V predslve autor predstavuje archeologický nález ako nositeľa dvoch príbehov, ktoré na seba bezprostredne nadväzujú, avšak jeden sa odohrával v minulosti a druhý od momentu objavenia. Práve zaujímavý druhý príbeh, viažuci sa k stene a dvom okenným otvorom z rímskej doby objaveným počas výskumu v Stupave, prezentuje autor v publikácii. V predslve zároveň predstavuje osobnosti i organizácie podieľajúce sa na odkrytí objavu, ako aj interpretáciu zistených poznatkov.

Prvá kapitola *Počiatky osídlenia* (s. 9 - 10) predstavuje mesto Stupava z pohľadu archeologických nálezov datujúcich počiatky osídlenia v predmetnej lokalite. V poradí druhá kapitola pod názvom *Rimania*

v Stupave (s. 11 - 13) čitateľovi poodhaľuje obsadenie mesta rímskymi legionármi. Nasledujúca časť *Odkrývanie antickej minulosti Stupavy* (s. 14 - 24) je podrobnejšie členená na štyri podkapitoly, z ktorých prvá predstavuje okrem iného počiatok správy o pobyte Rimanov v Stupave z pohľadu Mateja Bela. Druhá hodnotí zásluhy uhorských vzdelancov, vďaka ktorým sa výskum dostal na odbornejšiu úroveň, podrobnejšie však venuje pozornosť miestnym vzdelancom zo Stupavy, ako napr. pálfiovskému knihovníkovi a archivárovi Václavovi Honzovi či miestnemu farárovi Ignácovi Gondovi. V tretej podkapitole autor poukazuje na to, ako správy amatérskych bádateľov zaujali vedcov a podmienili profesionálne koncipované výskumy. Záverečná podkapitola stručne opisuje pokračovanie výkopov v skúmanej lokalite po dvadsiatich rokoch.

Krátka štvrtá kapitola *Výskum v rokoch 1987 - 2004, predatovanie počiatkov stavebného komplexu* (s. 24) odhaľuje zistenia terénnych prác v súvislosti s upresnením geodetických zameraní a následnou analýzou stavebného vývoja v skúmanej oblasti Kopce v Stupave. Nasledujúca kapitola pod názvom *Objav z roku 1944, odhalenie záhady sklopenej steny* (s. 25 - 30) je predstavením procesov odkrytia tajomstva záhadného skloneného múru aj za pomoci zahraničných výskumníkov. V poradí šiesta časť publikácie *Zemetrasenie v strednom Podunajsku v 4. storočí* (s. 30 - 37) vo svojom úvode v krátkosti popisuje zemetrasenie ako prírodný proces vo všeobecnosti a následne predstavuje príklady doposiaľ seizmicky aktívnych oblastí, ako aj konkrétne prípady zemetrasení v minulosti. Autor sa podrobnejšie venuje práve zemetraseniu v polovici 4. storočia, ktoré malo fatálne účinky na oblasť juhozápadného Slovenska i na samotné mesto Stupava. Nasledujúca kapitola pod názvom *Transfer a reštaurovanie steny* (s. 38 - 42) prezentuje čitateľom priebeh a kroky využité na oddelenie nájdeného muriva od podkladu, jeho prenesenie do reštaurátorského ateliéru a následné konzervovanie. V krátkej kapitole *Okná do antiky* (s. 43 - 46), doplnenej o obrazový materiál podoby

zreštaurovaných okenných otvorov a detailného zachytenia kresby, autor publikácie popisuje vizuál predmetných okien v minulosti i možné varianty ich výplne. Samostatná pozornosť je v rámci kapitoly *Antické „grafity“ zo Stupavy* (s. 47 - 49) venovaná kresbe tzv. hlavonožca (jej autorom bolo pravdepodobne dieťa) vyrytej do paravánu okna v tvare jednoduchej ľudskej postavy.

Nasledujúca kapitola s názvom *Za múrmi antického dvorca* (s. 49 - 56) podrobnejšie približuje charakter architektúry vyskytujúcej sa v skúmanej oblasti, spôsob bežného života, komunikácie (cestnej i optickej), ako aj spolužitie s obyvateľmi (Germánmi) žijúcimi v susedstve dvorca. V kapitole *Štyri stupavské prvenstvá* (s. 57 - 61), ktorá je členená na štyri krátke podkapitoly, Vladimír Turčan sumarizuje celkovo štyri historické prvenstvá. Ako prvé identifikuje nález fragmentu teguly, ktorý možno považovať za najstarší známy „stavebný denník“ na Slovensku. Ďalšie prvenstvo si podľa autora zaslúžia najstaršie okná (z druhej polovice 2. stor.), aké nateraz na území Slovenska poznáme. Prvenstvá dopĺňa rytina hlavonožca - dielo neploletého jednotlivca ako výsledok jeho spontánnej reakcie na konkrétny podnet a zemetrasenie na našom území v 4. storočí. Publikáciu napokon uzatvára kapitola *Lokalita dnes* (s. 62 - 64), ktorá pojednáva o súčasnom stave lokality Kopce v Stupave.

V závere publikácie autor hodnotí historické skutočnosti, ktoré podmienili dianie v súvislosti so zemetrasením v polovici 4. storočia, pohybom Rimanov, Germánov a kočovných Húnov, až po opustenie skúmaného územia práve zo strachu pred Húnmí. Zároveň okrem iného dodáva, že Stupava v súčasnosti predstavuje archeologickú lokalitu s medzinárodným významom a potenciálom doplniť i meniť doterajšie predstavy o histórii. Prácu dopĺňa *Literatúra* (s. 67 - 70), množstvo obrazového materiálu dokumentujúceho priebeh archeologických výskumov, nákresov a fotografií bádateľov. Publikácia *Antické okná zo Stupavy. Najstaršie svedectvo zemetrasenia na Slovensku* je zaujímavou sondou do archeologických výskumov stavebného kom-

plexu z rímskej doby v Stupave, či o záchrane jedného z múrov s antickými oknami. Vďaka obsahovému i grafickému spracovaniu môže zaujať nielen čitateľov z radov odbornej verejnosti.

Kamila Pišová